

A néprajztanítás múltja és jelene

Tézisek

Baksa Brigitta

Eötvös Lóránd Tudományegyetem, BTK

Tárgyi Néprajzi Tanszék

Néprajztudományi Doktori Iskola, Európai Etnológia Doktori Program

Doktori iskola vezetője: Dr. Voigt Vilmos, egyetemi tanár

Programvezető: Dr. Paládi-Kovács Attila, egyetemi tanár

2009

Témavezető: Dr. Paládi-Kovács Attila, egyetemi tanár

A disszertáció célkitűzései

Gyakorló pedagógusként az 1990-es évek elejétől foglalkozom néprajztanítással. A kezdeti kísérletektől mára eljutottunk oda, hogy intézményünk mind a nyolc évfolyamán heti egy önálló órában tanulnak a gyerekek néprajzi ismereteket. A lassan két évtizedes folyamat áttekintése nyomán körvonalazódott bennem a feladat: a hazai néprajzoktatás alakulásának feltárása.

A disszertáció célja, hogy bemutassa a néprajzi ismeretek oktatásának előzményeit, jelenlegi helyzetét és egy választható útját.

Hasonló áttekintésre¹, illetve egy részterület alaposabb vizsgálatára² volt már példa, én azonban a folyamat felvázolására próbáltam vállalkozni, amely tartalmazza a néprajzoktatás kibontakozásának tudománytörténeti mozzanatai mellett a társadalmi mozgalmak hatását, és ezek mentén megfogalmazódó igényt a néprajzi ismeretek tananyagként történő megjelenésére. Az oktatási keretek közötti vizsgálat pedig ugyanennek a folyamatnak egy másik vonulatát tárja fel a tantervi előírásoktól az azokat követő tankönyveken át a gyakorlati megvalósulás elemzéséig. Végül egy olyan példát szeretnék bemutatni, ami helyi tantervvel megvalósítható útja lehet a néprajzi ismeretek szélesebb körű oktatásának.

Az áttekintés hasznos lehet a néprajztanárjelöltek szakmódszertani felkészülésében. A folyamat ismerete elősegítheti számukra hon- és népismeret tantárgyi modul létrejöttének, helyzetének, tartalmi struktúrájának megértését, mindemellett módszertani útmutatást is kaphatnak a tárgy oktatásához. Az értekezés az oktatáspolitikára számára is támpontot adhat, mivel rávilágít a néprajzi ismeretek oktatásában jelentkező hiányosságokra, amelyeket központi szabályozások útján lehet rendezni. Kiindulópontja lehet egy néprajzi szemléletű oktatáskutatásnak, hiszen a történeti előzmények áttekintése csak a főbb állomásokat tekinti át, amelyek további vizsgálatot igényelnének.

A tankönyvkiadók figyelmét felhívhatja azokra a célcsoportokra, akik még nem jutottak megfelelő, néprajzi ismeretek tanítását segítő taneszközökhöz.

Végül az iskolafenntartók és az oktatási intézmények vezetői számára is nyújthat segítséget a néprajzoktatás megszervezésében.

¹ Balogné Zsoldos Julianna: A néphagyomány az iskolában
Debrecen, Pedellus Tankönyvkiadó Kft. 2004

² Tóth Mariann: A honismeret tanítása Baksa Brigitta tankönyveinek elemzésén keresztül
Szakdolgozat, Szegedi Tudományegyetem 2006

Források és módszerek

I. Publikációk

A történeti előzmények megírására elsősorban néprajzi, illetve történeti, földrajzi, irodalmi publikációk felhasználásával került sor. A néprajzi ismerettartalmak oktatásának hátterét vizsgálva egy olyan folyamat rajzolódik ki előttünk, amelyben a néprajzi érdeklődés, kutatás eredményei először a közművelődés kereteiben valósították meg az oktatás feladatait, majd fokozatosan beszűrődtek a közoktatás keretei közé egy-egy elkötelezett személy tevékenysége által.

A három évszázadot érintő áttekintés kiemelt jeles személyeinek tevékenysége körvonalazza azokat a lépéseket, amelyek a 20. századra a néprajzi ismerettartalmak oktatásának határozottan megfogalmazott, tantervekben is megjelenő igényévé váltak. A 20. század elején a néprajzoktatás intézményesülése és a falukutató mozgalom megerősödése kölcsönösen erősítette a néprajzi ismeretek térhódítását az oktatásban. Az 1920-as, 30-as években egymás után adták ki a tanári, tanítói kézikönyveket, útmutatókat. Néhány mű szerzőjének hatása jól mérhető a korszak népismereti törekvéseiben.

A bemutatott tudósok pedagógiai tevékenysége nélkül nem indulhatott volna el, és nem nyert volna teret a tantervi követelményekben a népélet megismerését segítő, a hagyományokat közvetítő ismeretanyag. A 20. század törekvéseiben fontos szerepet töltött be a falukutató mozgalom, amely helyet kapott a felsőoktatás keretein belül kibontakozó népfőiskolai képzésben, a cserkészmozgalomban, és a hatását tekintve legnagyobb mértékben a pedagógustársadalom köreiben. A 17. századtól induló törekvések 20. században felgyorsuló eseményei olyan társadalmi igényt, és a magyar kultúra jelentős részét alkotó népi kultúra átörökítését támasztották alá, amelyek nyomán fokozatosan figyelemmel követhetjük a néprajzi ismeretek térnyerésének változó lendületű folyamatát a tantervi követelmények között. A 20. század utolsó harmadában társadalmi szinten jelentkező néprajzi érdeklődés és ennek nyomán kibontakozó szerveződések erőteljes szakmai hátteret építettek ki ahhoz, hogy a század végére a néprajzi ismeretek a tantervi követelmények között is helyet kaphassanak.

II. Jogszabályok, tantervek

A különböző rendelkezések, jogszabályok, tantervi szabályozások alapján követhetjük nyomon a népéleti, helyi vonatkozású ismeretek tantervi előírásokban szereplő elemeit, a néprajzi ismerettartalmak jelenlétét. A három nagy tantervi korszakot a dokumentumok szellemisége, az államvezetés elvárásai által meghatározott tartalom és nevelési célok változása alapján vizsgálhatjuk.

Az *első korszak* kezdete az 1868-as közoktatási törvény alapján 1869-ben megjelent állami tantervekkel kezdődik, amelyek a népiskolák, tanítóképzők és a polgári iskolák számára határozták meg a tananyagot. Tíz évvel később, 1879-ben jelentek meg a gimnáziumok számára készült tantervek és utasítások, amelyekben a nemzeti műveltséget, a történetiséget, a fejlődést és a tananyag koncentrációját érvényesítő nézetek érvényesültek. A korszak meghatározó dokumentuma az elemei népiskolák számára az 1905-ös tanterv és utasítás volt. Ennek alapján alakították saját tantervüket a katolikus, a protestáns, a nem magyar anyanyelvű, és a különböző területi népiskolák. Az 1940-es törvényben jóváhagyott és az előző évtizedben elterjedt nyolcosztályos népiskola 1941-ben megjelent tanterve volt az első korszak utolsó jelentős dokumentuma. Az 1945 utáni demokratikus kibontakozás idején, 1946-ban adták ki az általános iskola első tantervét, amely 1948-ig volt érvényben. Az állami tantervek első nagy korszakának népiskolai dokumentumai az Eötvös-féle törvénytől kezdve tartalmaztak néprajzi vonatkozású helyi ismereteket. Alapvető célkitűzése volt minden tantervnek a lokális ismeretek segítségével a közvetlen környezet megismertetése, értékeinek feltárása, és ezen az úton a szülőföldhöz való kötődés megerősítése, a hazaszeretet és a nemzethez kötődés érzésének kialakítása.

A *második korszak* a pártállam uralma idejére tehető. Ebben az időszakban megjelenő tantervek a kommunista ideológiát, a szocialista, materialista, ateista nevelést képviselték. Végrehajtásuk, az előírt tankönyvekkel együtt minden iskola részére kötelező volt. Az államszocializmus mintegy négy évtizede alatt többször is szükség volt átfogó központi tantervi reformra, amelyek során a tantervek egyes tananyagok, illetve tantervelméleti megalapozottság terén ugyan mutattak fejlődést, de a rendszerváltozásig érvényesítették a pártállam ideológiáját, céljait. A korszak utolsó, átfogó, valamennyi közoktatási intézménytípusra egységesen érvényes tantervi reformját az 1978-tól bevezetett nevelési és oktatási tervek valósították meg. Az 1948-as államosítást követő időszakban a néprajzi és helyi ismerettartalmak szerepe az előző korszakhoz képest jelentősen lecsökkent. Elsősorban a tanórákon kívüli tevékenységek, szakkörök biztosítottak terepet a népi kultúra elemeinek megismeréséhez. Ehhez nyújtott segítséget az 1950-es évektől egyre népszerűbbé váló középiskolai gyűjtőmozgalom. A korszak végéig, a rendszerváltozásig érvényben lévő 1978-as tanterv sem tudott az ideológiai kötöttségeken lazítani, de a fakultatív tárgyak újbóli bevezetésével megnyitott egy lehetőséget a néprajz iskolai térnyerésére. Már a rendszerváltozás előtti években beindultak azok a változás szellemében megfogalmazott alternatív pedagógiai kísérletek, programok, amelyek előhírnökei voltak egy átfogó, az egész magyar oktatást megváltoztató reformnak.

A *harmadik korszak* a rendszerváltozás utáni időszakot öleli fel. Az 1993-as közoktatási törvény és 1995-ös módosítása alapján 1995-ben került elfogadásra a *Nemzeti alaptanterv* (NAT), amely a demokrácia szellemében, a helyi, iskolai autonómia erősödésére alapozva, az 1978-as tantervi dokumentumok tapasztalatait figyelembe véve készült el. A NAT kiemelt fejlesztési feladatai között szerepel a hon- és népismeret. A harmadik tantervi korszak dokumentumaiban, a *Nemzeti alaptantervben* és a *Kerettantervben* megfogalmazott rendelkezések és előírások megteremtették a néprajzi ismeretek oktatásának, és ezzel párhuzamosan a patriotizmusra nevelésnek lehetőségét a magyar iskolákban. A 20. század egészére kiterjedő, változó intenzitású törekvések a 21. század küszöbén célba értek, és biztosítottak a tantervi keretek mellett tantárgyi keretet is a népi kultúra iskolai tananyagba történő beemelésre.

A 2003-as tantervi szabályozások további tágításával az iskolákra hárult annak felelőssége, hogy helyi tanterveikben meghatározott módon milyen mértékben építik be saját tanrendjükbe a néprajzi ismeretek oktatását.

III. Régi tankönyvek

Az értekezés harmadik fejezete az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumnak a 19. század végéről, 20. század elejéről származó népiskolai és polgári iskolai tankönyvei közül válogatva az állami szabályozásokban megfogalmazott néprajzi ismerettartalmak tankönyvekben történő megjelenését mutatja be. A tantervi elemzések során kiderült, hogy a második tantervi korszakban az államvezetés elvárásai által meghatározott tartalom és a nevelési célok nem kedveztek a néprajzi ismeretek hangsúlyos jelenlétének a tankönyvekben, ezért a bemutatott példák kivétel nélkül az első tantervi korszakhoz kapcsolódnak.

A vizsgált taneszközök népeleti, helyi vonatkozású ismeretei a tantervi előírásokban szereplő elemek konkretizálódása útján fogalmazzák meg az oktatásban megjelenő néprajzi ismerettartalmakat. Ezek alapján az értekezés két csoportra osztja a bemutatásra kerülő könyveket. Először az olvasókönyvek, majd a földrajzkönyvek tananyagából merít példát a témánkra vonatkozó tantervi előírások megvalósulására. Külön részben kerül bemutatásra Balassa Iván *Magyar néprajz* című tankönyve, amely a többi tankönyvvel ellentétben nem egy tantárgyba integrálva tartalmazott néprajzi ismereteket, hanem önálló néprajzkönyvként jelent meg a *Nemzeti alaptantervet* megelőző több mint egy évszázad egyedülálló próbálkozásaként. Az 1890-től 1948-ig terjedő időszak olvasókönyvei és földrajzkönyvei közül válogatott taneszközök tananyagából kiemelt szövegek, képi illusztrációk alapján röviden áttekintést kaphatunk a korszak oktatáspolitikájában jelenlévő néprajzi

szemléletmódról. A tankönyvek szélesebb körű vizsgálata képezhetné további, akár önálló kutatás tárgyát. Így teljesebb képet kaphatnánk a néprajzi ismeretek tananyagban elfoglalt helyéről a különböző tantervi korszakokban.

IV. Tantervelméletek, tankönyvek

Az oktatás és a néprajztudomány jeles szakemberei által megfogalmazott elméletek a tananyag válogatására és az érintett korosztályok megjelölésére vonatkozóan tárják fel a néprajzi ismeretek közvetítésének többféle megközelítését. Nemcsak az önálló tantárgyi keretek közötti oktatásra vonatkozó elgondolások kerülnek itt bemutatásra, hanem néhány részletesen kidolgozott integrált tanterv is, amely a néprajzi ismeretek más tantárgyak keretében történő oktatási módszerét rögzítette, meghatározva a célok alapján megjelölt, rendszerbe foglalt tananyagot, és a tanulók elérendő teljesítményét.

A néprajzi ismereteket tartalmazó tankönyvek közül azokat ismerhetjük meg, amelyek a hon- és népismeret tantervi követelmények teljesítését segítő tankönyvként vagy segédkönyvként láttak napvilágot. A Bíbor, az Apáczai, a Mozaik, a győri Vizuális Pedagógiai Műhely, a Pauz-Westermann Könyvkiadó tankönyveinek elsősorban tartalmi elemzésére, értékelésére kerül sor.

V. A Honismeret folyóiratnak a gyakorlati oktatás tapasztalatait bemutató írásai

A *Honismeret* folyóirat *Iskola és honismeret* rovata a honismeret oktatásához kíván szakmai segítséget nyújtani, ezért rendszeresen közli a néprajzi ismeretek közvetítésének gyakorlati példáit. A kiválasztott cikkekben körvonalazódó lehetőségek, módszerek a tantervi követelmények teljesítésére számtalan megoldást kínálnak. Ezekből kiderül, hogy a tanítási órák keretében megvalósuló ismeretadás, a szakköri munka, a táborozások egyaránt pozitív hatást gyakorolnak a tanulókra.

Az írások abban is megerősítést adnak, hogy amíg lesznek olyan elkötelezett pedagógusok, akik felvállalják a tanulók honismereti nevelését, addig a tantervi változások, és a néprajzi ismeretanyag bizonytalan tanrendi helyzete mellett is a szakkörökben, táborokban, pályázatok útján lehetőséget kaphatnak az érdeklődő tanulók a szülőföld hagyományainak, értékeinek megismerésére.

VI. Pedagógiai szakirodalom, kérdőíves adatfelmérés

A *Kerettanterv* bevezetése után (2000) több felmérés is megpróbálta föltárni a hon- és népismeret tanrendi helyzetét. Az értekezés ezek közül két tanulmány eredményeire, és a szerző adatgyűjtésére támaszkodva mutatja be a néprajzi ismeretek helyzetét a közoktatásban. A szerző 2007 és 2009 között kérdőíves felmérést végzett, amelyben 14 budapesti általános iskolát, illetve 19 megye 77 településének 107 iskoláját, összesen 121 alap- és középfokú oktatási intézményt vizsgált. A felmérésből kirajzolódó nem túl kedvező kép mellett az órávezetésre és az iskolai lehetőségekre vonatkozó kérdésekre érkezett válaszok mégis azt mutatják, hogy a személyi és tárgyi feltételek nehézkes biztosítása mellett a pedagógusok többsége igyekszik az órákat olyan módon megtervezni, hogy jól értelmezhetően, kedvébresztő módon adja át az ismereteket diákjainak.

A tankönyvek kiemelkedő szerepe mellett az órákon használt szemléltetőanyagok minősége és mennyisége, valamint a tanár felkészülését segítő szakirodalom is erősen meghatározza a tanítási folyamat minőségét. A hon- és népismeret tananyagának közvetítését segítő egyéb tevékenységi keretek szintén szép számmal megtalálhatók a szabadidőben választható foglalkozások között.

A hon- és népismeret modul bevezetése az előkészítés hiánya miatt elhamarkodott volt, mivel nem előzte meg a pedagógusképzésben a tárgy tanításához szükséges szakképesítéssel rendelkező pedagógusok képzése, és a tárgy tanítását segítő tankönyvek megjelenésére is csak fokozatosan került sor. Azonban a személyi és tárgyi feltételek ilyen fokú hiánya mellett is elmondható, hogy a legtöbb iskola a saját lehetőségeinek figyelembe vételével megpróbálta a tárgy oktatásának feltételeit megteremteni, és a hon- és népismeret modul végül helyet kapott az iskolai tanrendben.

VII. Saját tanítási tapasztalatok és publikációk

A szerző egy lehetséges út felvázolása során ismerteti a mendei Géza Fejedelem Általános Iskolában zajló néprajzoktatás intézményi kereteit, a tanrendben elfoglalt helyének alakulását, taneszközeit, helyét az iskola életében, szerepét a közösségi hagyományok kialakításában. A felvonultatott jellemzők elsősorban arra adnak példát, hogy egy vidéki, kis létszámú iskolában is megvalósítható a néprajzi ismeretek tantervi kereteket kiszélesítő tanítása.

A disszertáció tartalmi felépítése

I. A néprajzi ismeretek megjelenésének nyomon követése - amelyet az első öt fejezet tartalmaz - több szempont szerint történik. A történeti előzmények megismerése után a tantervi szabályozások áttekintésére kerül sor. A harmadik rész a tankönyvi tartalmakat, a negyedik rész a néprajztanítás tantervelméleti koncepcióit és megjelent tankönyveit mutatja be. Az ötödik részben a közoktatásban kialakult gyakorlati példák közül kerül néhány bemutatásra.

1./ A történeti áttekintés bemutatja a néprajztudomány jeles képviselőinek az oktatás terén kifejtett tevékenységét, illetve feltárja a társadalmi mozgalmak hatását. Fontos szerepet kapnak azok a pedagógiai indíttatású, de inkább a szaktudomány eredményei között számon tartott művek, amelyek a néprajzi ismerettartalmakat úgy összegezték, hogy közben oktatási célokat is tűztek maguk elé. A szerzők többsége a hazai néprajztudomány alapműveiként számon tartott írásaiban jelentős szerepet szánt az ismeretközvetítésnek. Sokan közülük pedagógusként is tevékenykedtek.

A néhány kiemelkedő szerző életpályájának és jelentősebb műveinek rövid bemutatása, tevékenységük megismerése szolgál előzményként a hivatalos oktatáspolitikában megjelenő néprajzi ismerettartalmak áttekintéséhez.

Itt kap helyet azoknak a törekvéseknek a bemutatása, amelyek a tanuló ifjúságot is bevonták a néprajzi gyűjtőmunkába, illetve helyet kerestek a néprajzi ismereteknek az oktatásban.

2./ A második rész a központosilag kiadott elemi (általános) iskolai tantervek vizsgálatát tartalmazza. A tantervekben megfogalmazott követelmények alapján a szülőföld megismeréséhez, a honismerethez, a néprajzi ismeretekhez kapcsolódó elvárások változását figyelhetjük meg. Az 1868-as Eötvös-féle népiskolai törvényhez készült tantervtől kezdve a *Nemzeti alaptantervig* történő áttekintés nemcsak a követelmények tartalmi változását követi nyomon, hanem bepillantást enged a történelmi, politikai helyzet, a társadalmi változások és az oktatás tartalmi kérdéseinek viszonyrendszerébe is.

3./ Az első tantervi korszak előírásainak kivételét figyelhetjük meg a régi tankönyvekben megjelenő ismerettartalmakban. Az értekezés mindezt néhány népiskolai és polgári iskolai tankönyv segítségével mutatja be. A vizsgált taneszközök népeleti, helyi vonatkozású ismeretei a tantervi előírásokban szereplő elemek konkretizálódása útján fogalmazzák meg az oktatásban megjelenő néprajzi ismerettartalmakat.

4./ A *Nemzeti alaptanterv* megjelenése után sokan foglalkoztak a tantervben meghatározott fejlesztési feladatok gyakorlati megvalósításának lehetőségeivel. Több elgondolás született a tananyag válogatásának és korosztályokhoz kapcsolásának

szempontjairól. A negyedik részben olyan markáns példák jelennek meg, amelyek egy-egy oktatási irányvonal meghatározójának nevéhez kapcsolhatók.

Szintén ebben a részben kap helyet a kerettantervi szabályozáshoz igazodó tankönyvek bemutatása, amelyek a hon- és népismeret tantárgyi modul oktatásához készültek.

5./ A néprajzi ismeretek közvetítésének gyakorlati példái a hon- és népismeret tantárgyi modul keretein kívüli lehetőségeket, módszereket ismerteti. A tanterv által előírt követelmények és fejlesztési feladatok megjelenhetnek az iskolák helyi tanterveiben, önálló tanítási órák keretében, szakköri munkában, táborok szervezésében.

II. A hon- és népismeret tantárgyi modulnak az oktatásban máig kialakult helyzetét egy kérdőíves felmérés alapján történő elemzés tárja fel.

6./ A *Nemzeti alaptanterv*ben megfogalmazott követelményrendszer teljesítésének vizsgálatára kerül sor a hatodik részben, amely általános képet ad az iskolákban zajló oktatási tevékenység feltételeiről, körülményeiről, a hon- és népismeret tanrendben elfoglalt helyéről. Az oktatási intézmények által kitöltött kérdőívek válaszainak összegzése nyomán kapunk választ arra, hogy

- mennyire hangsúlyos a tantárgyi modul az oktatás folyamatában,
- milyen kiegészítő lehetőségeket tudnak biztosítani az iskolák a tantervben előírt ismeretek közvetítésre,
- milyenek az oktatás személyi és a tárgyi feltételei.

III. A gyakorlatban is működő oktatási modell felvázolása bemutatja a hon- és népismeret tanításának egy lehetséges útját.

7./ Az utolsó fejezetben az alapfokú oktatási intézmények nyolc évfolyamán át jelenlévő hon- és népismeret tantárgy egyre bővülő, egymásra épülő ismeretanyagának tanítási módjáról, a helyi tantervvel működő oktatásban a néprajzi ismeretek közvetítésének taneszközeiről, lehetégeiről, a tanításhoz kapcsolódó iskolai hagyományok kialakításáról esik szó.

A disszertáció eredményei

A történeti áttekintés nyomán láthatóvá vált, hogy a néprajztudomány megszületésének pillanatától jelen volt a néprajzi ismeretek oktatásának gondolata. A kiemelt személyek tevékenysége és a társadalmi mozgalmak hatása jól megfigyelhető a tantervi előírásokban. A folyamat bemutatása mellett a kapcsolódási pontok is felfedezhetők a

történeti előzményekben és a tantervi követelményekben. Szemléletes példája ennek az 1941-es tanterv, amely a népi mozgalmak fénykorában, a falukutatás legaktívabb időszakában született meg. A társadalomban működő szellemi mozgalmak a tantervben megjelenő néprajzi ismeretek megerősítését segítették elő. A tanterv alapjául szolgáló törvény megszületése előtti évben látott napvilágot Györffy István *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* című oktatási programtervnek beillő könyve, amelynek gondolataira szintén ráismerhetünk a tantervi utasításokban. A néprajztudomány törekvése, a társadalmi mozgalmak fellendülése egyaránt hatott a tanterv tartalmi felépítésére és szemléletére. Ezek az egymást erősítő hatások beindíthattak volna egy olyan folyamatot, amelynek során a néprajzi szemléletű oktatás pozitívan hathatott volna vissza a társadalomban működő szellemi mozgalmakra, illetve a tudomány erőteljesebb térnyerésére. Sajnálatos módon a II. világháború eseményei elsodorták ennek lehetőségét.

A tantervi tartalmak vizsgálatához szorosan kapcsolódik a tankönyvek néprajzi ismereteinek elemzése. A disszertáció harmadik fejezetében bemutatott első tantervi korszakhoz kapcsolódó tankönyvek egyszerre tükrözik a társadalmi elvárásokat és ezzel összhangban lévő tantervi előírásokat. Különösen megmutatkozik ez a polgári fiúiskolák számára készült *A mi hazánk* című földrajzkönyvben, amelynek egyik szerzője Dr. Karl János, aki a néprajzi-honismereti gyűjtések társadalmi szintű népszerűsítésében aktív szerepet vállalt.

A második tantervi korszak szabályozásaiban háttérbe szorultak a néprajzi ismeretek, így a tankönyvekben sem jelentek meg az előző korszakhoz hasonló mértékben. Nem tűntek el azonban az oktatási folyamatból, hanem áttevődtek a tanórán kívüli tevékenységek körébe. Ennek gyakorlati megvalósulásából ad válogatást az ötödik fejezet. Az itt bemutatott szakkörök, táborok jobbára az 1970-es években indultak el, és a legtöbb helyen napjainkig működnek.

A harmadik tantervi korszak meghatározója a Nemzeti alaptanterv, amely ismét helyet adott a néprajzi ismerettartalmaknak, illetve kiemelt fejlesztési feladatként határozta meg a hon- és népismeretet. Háttérként itt is felfedezhetjük az 1970-es évektől társadalmi szinten felerősödő néprajzi érdeklődést, amely a rendszerváltozás után már hatást gyakorolhatott az oktatáspolitikára is. Ugyanakkor a néprajztudomány támogatásával konferenciák sorozata indult el a néprajzoktatás lehetőségeinek feltárására, a gyakorlati tapasztalatok összegzésére, amely jelentős szakmai bázist biztosított a tantervi tartalmak meghatározásához. Ez a társadalmi és tudományos oldalról egyaránt megtámogatott oktatáspolitikai háttér ösztönözte az ismeretek közvetítésére kidolgozott tantervelméleti koncepciók létrejöttét, és teremtette

meg az igényt a néprajzi tartalmú tankönyvekre. A negyedik fejezetben ezek áttekintésére kerül sor.

A disszertáció első öt fejezete tehát nemcsak a néprajzi ismeretek oktatásban való megjelenését, illetve ennek háttérköörülményeit és következményeit tárja fel, hanem rávilágít azokra a kölcsönhatásokra is, amelyek ezt a folyamatot befolyásolták.

A kérdőíves adatfelmérés eredményei általános képet rajzolnak a néprajzi ismereteket közvetítő hon- és népismeret tantárgyi modul mai tanrendi helyzetéről. A csaknem félévszázados szünet után ismét tantervi keretek között megjelenő néprajzi ismeretek oktatása jelentős kihívás elé állította az iskolákat, mivel a rövid idő alatt történt bevezetés nem tette lehetővé a feltételek megteremtését. A kérdőíves felmérés válaszai alapján feltérképezhetjük, hogy melyek az oktatási intézményekben általánosan jelentkező hiányosságok. Ezek figyelembevételével kellene kialakítani a felsőoktatás stratégiáit a szakemberképzésben, illetve a néprajztudomány szakmai segítségének megtervezését a szemléltető oktatásban. Ugyanakkor az oktatáspolitikának is segítenie kellene a közoktatás szemléletbeli átformálását. Alternatív kerettantervekre lenne szükség, amelyek többek között a néprajzi ismeretekre vonatkozóan kiindulópontot biztosítanának a *Nemzeti alaptanterv* 2003-as módosításában megfogalmazott lehetőségek helyi megvalósításához.

Végül egy ilyen helyi megvalósítás példáját mutatja be a disszertáció hetedik fejezete. A néprajzoktatás előzményeinek feltárásától a teljes intézményre kiterjedő oktatási gyakorlatig megjelenik a helyi oktatási program minden összetevője. Ezzel zárul le a disszertáció céljaként megjelölt folyamat vizsgálata is, amely a néprajzi ismeretek oktatási igényének kibontakozásától jutott el egy a gyakorlatban megvalósítható oktatási modell működéséig.

A szerzőnek a témához kapcsolódó publikációi:

Tanulmánykötetekben megjelent írások:

1. A néphagyományok nyomában
In: Rakó József (szerk.): Örökségünk Magyarország 20-21.
Magyarország Felfedezői Szövetség módszertani kiadványa
Budapest, 2003.
2. A képességfejlesztés lehetőségei a hon- és népismeret oktatási folyamatában
In: Sallai Éva (szerk.): Művészetek szerepe a személyiségfejlesztésben 245-251.
Vác, 2008.
3. A néprajzi ismeretek oktatásának lehetőségei az általános iskolában
In: Sándor Ildikó (szerk.): Útravaló (18 o. terjedelemben)
Hagyományok Háza, Budapest (megjelenés alatt)

Periodikákban megjelent írás:

1. A néprajzi ismeretek oktatásának helyzete és lehetőségei az alapfokú oktatási intézményekben.
Néprajzi Hírek 37. évfolyam, 3. szám 33-41.
2008.

Önálló kiadványok (A Magyarország Felfedezői Szövetség kiadványai):

1. Igricek könyve (44 p.)
Budapest, 1991.
2. Igricek a Beregben és az Órség tájain (32 p.)
Budapest, 1994.
3. Igricek könyve II. (36 p.)
Budapest, 1998.
4. A Tápiómente örökségei (36 p.)
Budapest, 2001.

Tankönyvek, tanári kézikönyvek, segédanyagok

1. A Hon- és népismeret tanítása az általános iskola 1-4. osztályában (113 p.)
Modinfo Kft – Módszertani füzetek
1998.
2. Élet a házban – Hon- és népismeret 5. évfolyam (88 p.)
Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2003.
3. Tanári kézikönyv az *Élet a házban Hon- és népismeret 5. évfolyam* című tankönyvhöz (132 p. / CD-n)
Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2003.
4. Élet a faluban – Hon- és népismeret 6. évfolyam (88 p.)
Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2003.
5. Tanári kézikönyv az *Élet a faluban Hon- és népismeret 6. évfolyam* című tankönyvhöz (132 p. / CD-n)
Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2004.
6. Élet a házban – Hon- és népismeret 5. évfolyam
Multimédiás oktatási segédanyag (CD)
Mende, 2005.
7. Élet a faluban – Hon- és népismeret 6. évfolyam
Multimédiás oktatási segédanyag (CD)
Mende, 2005.
8. Hon- és népismeret atlasz az általános iskolák 5. és 6. évfolyama részére (32 p.)
Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2006.
9. Útmutató a Hon- és népismeret atlasz használatához (18 p.)
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.
(A tankönyvkiadó honlapjáról letölthető segédanyag:
<http://www.ntk.hu/web/guest/utmutatok#Rajz>)
10. Kerekedő esztendő
Hon- és népismeret 1. osztályosoknak (28 p.)
Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2008.
11. Kerekedő esztendő
Hon- és népismeret 2. osztályosoknak (32 p.)
Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2009.